

підвищення її рівня, створюють необхідні передумови щодо членства у Євросоюзі.

Список використаних джерел:

Крупка Ю.М. Правове регулювання ядерного страхування (міжнародний аспект) / Ю.М. Крупка // Університетські наукові записки, — 2005. — № 1-2-(13-14) — С. 166-171.

РЕАЛІЗАЦІЯ СПАДКОВИХ ПРАВ: ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Предчук Тетяна Василівна, здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС *Лов'як О.О.*

Рівень забезпечення механізму реалізації прав людини й громадянина, спадкових у тому числі, безпосередньо залежить від рівня розвитку суспільства та відображає конкретну стадію розвитку людства взагалі. Враховуючи становлення й поступальний історичний розвиток спадкових відносин, зазначимо, що їх витоки практичного здійснення спадкових прав слід шукати ще у найдавніших суспільствах.

Екскурс до джерел цивільного права свідчить про те, що норми спадкового права вперше були закріплені в Законах Хамурапі (приблизно в 1750 роках до н.е.), де вказувалось, що після смерті батьків до спадкування закликалися їх сини, між якими спадкове майно ділилось порівну. При цьому, батько мав право зменшити частку спадщини одного спадкоємця за рахунок іншого. Якщо у спадкодавця були доньки, то спадкоємці зобов'язувалися їх забезпечувати. Якщо в сім'ї були одні доньки, вони також мали право на спадщину [3, с. 153 - 154; 14, с. 104 - 105].

Безперечно, що особливе значення для подальшого розвитку спадкового права є рівень забезпечення спадкових прав у цивільному праві Римської імперії. Так, у римському цивільному праві момент прийняття та набуття спадщини встановлювався залежно від категорій спадкоємців. Для *sui heredes* та призначених спадкоємцями за заповітами рабів час відкриття спадщини *delatio hereditatis* одночасно був моментом виникнення спадкування. Окрім того, ні *sui heredes*, ні раби не мали права відмовитися від спадкування. Для *sui heredes* це пояснювалось тим, що вони фактично вступали в управління своїм майном, а для рабів – наслідком їх правового статусу: призначення спадкоємцем означало одночасно звільнення раба та покладання на нього спадку. Всі інші спадкоємці були *extranei heredes*, для яких відкриття спадщини означало альтернативне право на прийняття спадщини (*aditio* або *acquisitio hereditatis*), яким вони мали право й не скористатися [6, с. 193].

Загалом вже в римському цивільному праві прийняття спадщини не було суто механічною процедурою. Вимагалось виконання особливих правил прийняття спадщини, які б виражали прямо та однозначно волю спадкоємця вступити в права спадкування та прийняти усі пов'язані зі спадкуванням зобов'язання. Стосовно другої категорії спадкоємців (окрім *sui heredes* та рабів), які могли обирати, прийняти спадщину чи ні, так званої категорії тих, хто мав «право на роздуми», вони зобов'язані були реалізувати своє право на прийняття спадщини спеціальним актом або іншими діями, які б свідчили про прийняття спадщини (урочиста заява про прийняття, фактичний вступ в управління майном, використання, укладання угод, пов'язаних зі спадковим майном тощо) [7, с. 70].

Не акцентуючи увагу на конкретних положеннях римського спадкового права, що безперечно, може бути об'єктом самостійного дослідження, зазначимо лише той факт, що, враховуючи той рівень суспільних відносин,

який склався історично, римське цивільне та спадкове право загалом відображало тенденції поступального розвитку спадкових відносин, а інколи навіть випереджало їх. У даному контексті не можна не погодитися з думкою сучасного дослідника-цивіліста О.А. Підпригори, який констатував, що римське цивільне право стало основою сучасної цивілістики всього світу. Саме завдяки рецепції римського права Європа побудувала свою цивілістику [8, с. 8].

Звичайно, спадкове право існувало у стародавньому Єгипті, Вавилоні, Ассирії, Індії тощо. Так, наприклад, спадкування регулювалося Законами Ліпіт-Іштара, Законами Ману, Збірнику настанов «Артхашастра» чи «Наука політики» тощо [5, с. 12].

Вітчизняне ж спадкове законодавство сягає своїм корінням ще в часи Київської Русі. Так, спадкування за заповітом та за законом, як результат розвитку приватної власності, розрізнялося вже за часів Київської Русі, про це свідчить договір Київської Русі з Візантією 911 р. [4, с. 79], хоча існує точка зору, що договори з греками не можуть слугувати матеріалом для здогадів чи припущень щодо розпорядження майном до «Руської Правди» [9, с. 6, 27].

Загальні положення спадкування викладені і в Литовських статутах. Наприклад, при їх складенні заповітів була необхідна присутність двох чиновників, або одного, але з двома чи трьома шляхтичами. Заповіт записувався, докладалася печатка заповідача, а також підписувався тими, хто був при складанні. Після смерті заповіт оприлюднювався та записувався у книги [13, с. 32].

У XVII-XVIII ст. відбулось створення Української національної держави - Гетьманщини. Після втрати Україною незалежності на її території набувають чинності закони Російської імперії, одним із джерел яких були систематизовані норми права, що вже діяли на території України. Зокрема, спадкові права регулювалися Зібранням малоросійських прав 1807 р. [10, с. 358]. Велика увага приділялася спадковому праву у Повному зібранні законів Російської імперії (1830 р.), [4, с. 496].

Після Революції 1917 р. існуючий порядок спадкування був докорінно змінений. Основна ідея нової політики полягала у тому, що для пролетаріату інститут спадкування значення не має [1, с. 5]. Декретом ВУВК від 27.04.1918 р. «Про скасування спадкування» встановлювався перехід майна померлого до держави. Інші з подружжя та найближчі родичі отримували майно, якщо його вартість не перевищувала 10000 крб. та складалася з садиби, предметів вжитку та засобів виробництва. Саме чим актом практично була анульована можливість реалізації спадкових прав.

ЦК УРСР від 16.12.1922 р., спадкування було відновлено, але обмежено. Зокрема, дозволено спадкування за заповітом, проте, заповідальна свобода обмежувалась виключно можливістю заповідача розподілити спадщину між однаковим колом спадкоємців за законом та за заповітом, або взагалі позбавити спадщину (ст.422 Кодексу). Після цього майно переходило до держави.

Наступний кодекс – ЦК УРСР 1963 р. загалом характеризувався позитивними змінами стосовно розширення спадкових прав порівняно з попередніми нормативно-правовими актами цивільного законодавства радянського періоду. Разом з тим структурно мав певні недоліки, так як окремі процедури, пов'язані з реалізацією спадкових прав, були розташовані без належної законодавчої систематизації [12].

Прогресивний розвиток інституту спадкового права в Україні знайшов своє відображення у Цивільному кодексі України від 2004 р., що є уособленням ряду прогресивних ідей та позитивних тенденцій у формуванні законодавчої бази у сфері спадкових правовідносин. Адже,

право тільки у тому випадку виконує своє соціальне призначення, коли його норми знаходять практичне втілення в суспільних відносинах, тобто тоді, коли вони реалізують-ся [2, с. 359].

Книга шоста ЦК України «Спадкове право» містить глави, у яких узагальнені особливості спадкування та визначений понятійний апарат інституту спадкового права, а саме: глава 84 «Загальні положення про спадкування», глава 85 «Спадкування за заповітом», глава 86 «Спадкування за законом», глава 87 «Здійснення права на спадкування», глава 88 «Виконання заповіту», глава 89 «Оформлення права на спадщину», глава 90 «Спадковий договір» [11].

Отже, у нормах ЦК України, на відміну від положень ЦК УРСР від 1963 року, були вперше скомпоновані окремі глави, що визначають саме процесуальні аспекти практичного втілення спадкових прав у конкретно визначених процесуальних формах.

Список використаних джерел:

1. Гражданский кодекс РСФСР: Комментарий /Под ред. А.Г. Гойхварга, И.С. Перетерского, З.Р. Теттенборна. – Вып. VI. Наследственное право. – Москва-Петроград: Литография, 1924. – 64 с.
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. - Харків: Право, 2002. - 432 с.
3. Законы Хаммурапи: Хрестоматия по истории древнего Востока. Под ред. М.А. Коростовцева, М., 1980. – Т.1, С. 151 – 178.
4. Історія держави та права України: Підручник: У 2-х т. /За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. –К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. –656 с.
5. Кармаза О.О. Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві: Дис. канд. юрид. наук (12.00.03.). – К., 2006. – 197 с.
6. Новицкий И.Б. Римское право: учебник, Изд. 6, стереотипное. М. – 1997 – 245 с.
7. Омельченко О. Римское право. – 23 изд. Исправл. и доп. – М.: ТОН – Остожье. – 2000. – 208 с.
8. Підпригора О.А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів. – Вид. 3-є, перероб. та доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 440 с.
9. Рубаник В.Є. Інститут права власності в Україні: проблема зародження, становлення і розвитку від найдавніших часів до 1917 р.: Історико-правове дослідження. - Х.: Пегас, 2002. -345 с.
10. Собрание малороссийских прав 1807 г./АН Украины, Ин-т гос-ва и права и др./Сост. Вислобоков К.А. и др. -К.: Наук. дум-ка, 1992. –368 с.
11. Цивільний кодекс України // □ Електронний ресурс □. – Режим доступу: // Інформаційно-аналітичний центр «ЛП А», 1991 – 2012.
12. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. // □ Електронний ресурс □. – Режим доступу: // Інформаційно-аналітичний центр «ЛП А», 1991 – 2012.
13. Шахрайчук І.А. Спадкове право України (ретроспективний аналіз): Навчальний посібник. -Донецьк: ДНУ, 2000. –224 с.
14. Якобсон В.А. Законы Хаммурапи // История древнего мира: Ранняя древность. – М.: 1982. – С. 103 – 108.

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВЛАСНИКА ПРИ ПРИМУСОВОМУ ПРИПИНЕННІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Скрипник Володимир Леонідович, здобувач НАВС

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС *Заїка Ю.О.*

Специфіка цивільно-правового захисту майнових і немайнових прав та інтересів полягає насамперед у застосуванні таких юридичних механізмів (засобів чи способів), що забезпечують як усунення перешкод у здійсненні права власності та відновлення майнового становища, так і виплату справедливої компенсації за блага, які неможливо поновити.